

Ehkäisevän päihdetyön suositukset Etelä-Savoon

Esitys kunnallisasiainryhmälle 19.12.2023

Suosituusten taustalla

- Etelä-Savon kunnallisasiain työryhmän kannanotto ja esitys tehonyrkki –työryhmän perustamisesta siten, että työryhmä työstää ehdotukset ehkäisevän päihdetyön suosituksiksi
- Etelä-Savon hyvinvointialueen johtaja Santeri Seppälä nimesi työryhmän viranhaltijapäätöksellään §39 22.11.2023.
- Työryhmä kokoontui yhteensä kolme kertaa (27.11.2023, 13.12.2023 ja 19.12.2023) ja työskentelyyn sisältyi lisäksi välitehtäviä ja yhteydenpitoa sähköpostilla.

Työryhmän kokoonpano

- Puheenjohtajana Minna Mutanen Eloisa Mielenterveys- ja päihdepalvelut; palvelualuejohtaja,
- Sihteerinä Eeva Häkkinen, Eloisa Vaikuttavuuspalvelut, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, hyvinvointikoordinaattori,
- Vili Muhonen liikunnanohjaaja, ehkäisevän päihdetyön vastuuhenkilö, Enonkoski
- Petteri Lahdelma, rehtori, Elomaan koulu, Hirvensalmi
- Velimatti Salmi, sivistysjohtaja, Juva
- Jaana Lankinen, nuorten yksilövalmentaja, työllisyyspalvelut, Kangasniemi
- Arja Väänänen, hyvinvointikoordinaattori, Mikkeli
- Jari Hautamäki, vs. sivistysjohtaja, kansalaisopiston rehtori, kirjastotoimenjohtaja, Mäntyharju
- Jukka Keituri, opetusjohtaja, Pieksämäki
- Anna-Mari Summanen, hyvinvointi- ja kulttuurijohtaja, Puumala
- Taija Pihlaja, etsivä nuorisotyöntekijä, ehkäisevän päihdetyön koordinaattori, Rantasalmi
- Mikko Ripatti, sivistystoimen johtaja, Savonlinna
- Hannamari Autio, nuoriso-ohjaaja/etsivä nuorisotyöntekijä, Sulkava

Haasteet päihdeilmiöstä

- Alueellisesti helppo päihteiden saatavuus ja käytön monimuotoisuus.
- Vahvat ja erityisesti nuorille suunnatut nikotiinituotteet aiheuttavat nopeasti vahvan riippuvuuden.
- Päihteiden välittäminen ja kaupittelu lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta.
- Päihteiden ja nikotiinituotteiden (vape) välittämiseen liittyvä velkojen perintä -> turvattomuuden tunne ja teräaseiden hallussapito.
- Ylisukupolvisuus ja usein päihteiden käytön juuret juontavat jo varhaislapsuuteen, useilla kiusaamiskokemuksia tai diagnosoimattomia nepsyjä tai mielenterveyden ongelmia, joita itse lääkitsevät päihteillä.
- Vanhempien hyväksyvä asenne päihteiden käyttöä kohtaan.
- Tyttöjen ja poikien erot päihdekäyttäytymisessä.
- Leimautumisen pelko ja ennakkoluulot voivat estää nuorta hakemasta apua ajoissa.
- Pelaaminen (nettipelit) ja rahapelaaminen aiheuttavat myös velkaantumista.
- Mielenterveyden haasteet ja yksinäisyys voivat olla osa päihdeongelmaa.

Haasteet yhteistyössä ja resursseissa

- Palveluihin ohjaaminen haastavaa, mm. 18-29 vuotiaat ovat väliinputoajia.
- Päihteetön toiminta puuttuu tai nuoret eivät ohjaudu kunnan toimintaan mukaan.
- Viranomaisyhteistyön haasteellisuus ja toimimattomuus (esim. ankkuripoliisin toiminta ei näy kunnassa), paljon eri toimijoita ja ammattilaisia.
- Ohjaamoiden monipuoliset palvelut liian kaukana kunnasta; ohjaamot sijaitsevat Mikkelissä, Pieksämäellä ja Savonlinnassa.
- Yhteistyö ja resurssit kunnan sisällä riittämättömiä (esim. nuorisopalvelut, koulut, 4H).
- Vanhemmuuden tuki vähäistä; vanhemmat siirtävät kasvatusvastuuta viranomaisille tai nuorisotoimelle.
- Kunnissa voi olla asuinalueita, joilla on huono maine ja joihin sijoitetaan sosiaalisesti heikoimmassa tilanteessa olevia kuntalaisia. Maahanmuuttajien riski päihteiden käyttöön korkea.
- Päihdekuntoutuksen ja ehkäisevän päihdetyön ”raja” -> kuntoutujan perhe voi tarvita ehkäisevää työtä.

Ehdotetut ratkaisut / suositukset

Suosittelujen päälinjaukset

- Ehkäisevän päihdetyön työryhmä eli kunnan EPT –toimielin
- Ehkäisevän päihdetyön koordinaattori ja tehtävät
- Vaihtoehtoja yhteistyöstä ja menetelmistä
 - Kunnan nuorisotoimen ja sivistystoimen rooli
 - Kunnan roolin selkeyttäminen
 - Ohjaamotoinnin laajennus pieniin kuntiin jne..
- Kunnan teknisen toimen rooli
 - Asuminen ja asumisyhteisöt
- Ankkuritoiminnan laajentaminen kaikkiin Etelä-Savon kuntiin
- Yhteistyöverkostot
- Viestintä ja tiedotus
- Ehkäisevän päihdetyön osaamisen kehittäminen

Ehkäisevän päihdetyön työryhmä eli kunnan EPT -toimielin

- Perustetaan kuntaan (ellei sellaista ole) monialainen EPT-työryhmä. Esitykset työryhmän nimeämisestä toteutetaan kunnan ohjeiden mukaisesti.
- Työryhmä laatii kunnan ehkäisevän päihdetyön suunnitelman.
- Suunnitelmassa kuvattu kaikkien toimialojen toimet EPT:ssä ja huomioiden järjestöyhteistyö.
- Kunta kutsuu sosiaali- ja terveystalvelujen nimeämään edustajan, joka toimii mukana kunnan työryhmässä.
- Tehdyistä toimenpiteistä raportoidaan osana kunnan toimintakertomusta (tai vaihtoehtoisesti osana hyvinvointikertomusta).
- Hyvinvointialueella toimii alueellinen, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan perustama työryhmä, jossa on mukana yhdyshenkilö jokaisesta kunnasta.

Ehkäisevän päihdetyön koordinaattori

- Nimetään jokaiseen kuntaan ja vastinpari (alueellinen koordinaattori) hyvinvointialueelle.
- Koordinaattorille on määritelty tehtävät, asema ja toimivaltuudet, samoin ehkäisevään työhön käytettävissä oleva työaika, mikäli osa-aikainen tehtävä.
- Koordinaattori toimii yhdessä kunnan EPT-työryhmän kanssa ja laatii ehkäisevän päihdetyön suunnitelman sekä vuosikellon, josta näkyvät kampanjat, kokoukset ja raportoinnit suhteutettuna kunnan muuhun vuosikelloon.
- Ehkäisevälle päihdetyölle varataan talousarviossa määrärahaa vuosittain.

EPT-koordinaattorin tehtävät

- Seuraa päihdeilmiötä ja sen kehittymistä kunnassa ja viestii siitä kuntalaisille sekä yhteistyökumppaneille.
- Tekee monialaista yhteistyötä koulujen henkilökunnan kanssa siten, että päihdekasvatus toteutuu kouluissa säännöllisesti ja vuosittain. Tekee yhteistyötä myös yritysten kanssa.
- Osallistaa nuoria itseään suunnittelemaan nuorille sopivaa päihdekasvatusta ja ottaa nuoret mukaan suunnitteluun sekä soveltuvasti toteutukseen.
- Tiedottaa aktiivisesti, kartoittaa koulutustarpeita ja järjestää koulutuksia omassa kunnassa.
- Osallistuu eri yksiköiden työntekijöiden osaamisen varmistamiseen / mahdollistamiseen (neuvola, koulut, sosiaalityö, työllisyyspalvelut, nuorisotoimi, harrastustoiminta).
- Tukee ja kouluttaa esihenkilöitä tarvittaessa esimerkiksi päihteiden puheeksi otossa.
- Toteuttaa Pakka-mallin mukaisia käytännön toimia omassa kunnassa tai yhteistyössä toisen kunnan kanssa.

Vaihtoehtoja yhteistyöstä ja menetelmistä

- Monialaista yhteistyötä tehdään perheiden, koulujen, paikallisten toimijoiden (esim. urheiluseurat jne.) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden välillä.
- Työmuodot ovat moniammatillisia: Nuorisotyö, teematunnit, tapahtumat, tukihenkilötoiminta, vertaisryhmätyö, etsivän nuorisotyön kampanjat, vanhempainillat jne.
- Vanhempainillat ja vuorovaikutus niissä: järjestetään teemallisia tilaisuuksia, joissa teemoina sähkötupakka, nikotiinipussit, energiajuomat, päihteet (Huom. nuorisopalvelut mukana).
- EPT-asian tehostaminen ja viestintä kouluilla.
- Nimetään kunnista osallistujat mukaan nuoriin kohdentuviin ehkäisevän päihdetyön / ehkäisevän mielenterveystyön -hankkeisiin ja ohjelmiin (Huom. Avustukset).
- Toteutetaan paikallista tai usean kunnan alueella kiertävää ja liikkuvaa nuorisotyötä.
- Otetaan käyttöön Walkers- tai muu vastaava toimintamalli nuorille.
- Monipuolisten matalan kynnyksen harrastamismahdollisuuksien ja -paikkojen kehittäminen nuorille.

Kunnan teknisen toimen rooli

- Kunnassa huomioidaan asuinalueiden eriytymisen ehkäisy ja turvataan asuinalueiden tasa-arvoisuus.
- Ohjataan asuinlähiöihin asumaan erilaisissa elämäntilanteissa olevia perheitä niin, ettei asuinalueesta muodostu sosiaalisten ongelmien kriisipesäkettä, joka muodostuessaan ei ole elämänlaatua parantavaa ja leimaa nuoren jo varhain, mikäli asuu alueella.
- Yhteisöllisyyden kasvattaminen kunta/kylä/kaupungiosa-yhteisöissä: Perustetaan asukasfoorumit tai vastaavat (tai elvytetään olemassa olevia), joissa opitaan tuntemaan alueen muut asukkaat.

Ankkuritoiminnan laajentaminen kaikkiin Etelä-Savon kuntiin

- Ankkuritoimintaa toteutetaan moniammatillisessa tiimissä, johon kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta sekä nuorisotoimesta. Ankkuritiimi tapaa nuoren ja hänen perheensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (esim. rattijuopumuksesta kiinni jäämisen jälkeen), jotta nuorta voidaan tukea ja tarvittaessa ohjata avun tai tuen piiriin.
- Ankkuritoiminta kohdistetaan nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen varhaisessa vaiheessa.
- Ankkuripoliisin vahvistaminen ja tiedotustilaisuudet ajankohtaisista ilmiöistä eri kanavia käyttäen sekä ns. henkilöhaamon ”(Reinikainen)” nostaminen nuorten tietoisuuteen.
- Tehostetaan valvontaa: kutsutaan poliisi mukaan kunnan työryhmiin, jolloin voidaan jakaa tietoa alueen päihdetilanteesta.
- Puututaan havaittuun päihteiden väärinkäyttöön aktiivisesti kouluilla, toteutetaan nuorille suunnattuja kampanjoita yhdessä etsivän nuorisotyön kanssa.
- Tehostetaan (nuorisotyöntekijöiden) partiointia/päivystämistä viikonlopputapahtumien aikana.
- Ammattilaisilla on velvollisuus tehdä lastensuojelu- ja huoli-ilmoitus.
- Moniammatillinen verkosto toteuttaa tiivistä yhteistyötä asiakkaan päihdeasioissa (esim. mipäpoli ja ohjaamo ja Ankkuri ja erityisnuorisotyö)

Yhteistyöverkostot

- Nuorisopalveluiden roolia vahvistetaan koulussa ja vapaa-aikana: Jalkautuminen nuorten pariin ja oppitunneille. Ohjataan nuoria suosittuihin harrastuksiin ja aktiviteetteihin. Varhainen laaja-alainen elämänhallinnan tukeminen osaksi ehkäisevää päihdetyötä. Varhaisen tuen lisääminen.
- Tiivistetään hyvinvointialueen ja kunnan välistä yhteistyötä; osaavat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajat, koulupsykologit ja kuraattorit (sekä välkkärit ja koulupsyykkarit) ovat tukena ja tavattavissa kouluissa.
- Mielen terveystalveluiden saatavuus nuorille turvataan niin, että nuorilla on pääsy matalan kynnyksen mielen terveystalveluihin.
- Hyödynnetään vertaistukea sekä kokemusasiantuntijan palveluita: Ammattitaitoisen koulutuksen käyneen kokemusasiantuntijan palvelut osaksi päihdetyötä esim. terveystalveluille, joka voi madaltaa kynnystä hakeutua hoidon piiriin.
- Koulutettujen kokemusasiantuntijoiden tietotaidon hyödyntäminen myös kouluilla.
- Ohjaamoissa toimii palkattu mielen terveystalvelu-päihdepalvelujen sairaanhoitaja. Malli toimii erityisesti työn ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorten kanssa työskennellessä.

Viestintä ja tiedotus

- Kouluilla on jo varhaisessa vaiheessa tietoa päihteistä ja niiden haitoista.
- Vanhemmat ja huoltajat otetaan mukaan päihdekasvatukseen, tiedon tasoa selvitetään kyselyillä / palautteilla digitaalisuutta hyödyntäen.
- Päihdekasvatus viedään osaksi koulujen laajempaa terveystieteistä, ja siinä korostetaan päihteiden pitkäaikaisia vaikutuksia terveyteen ja elämänlaatuun.
- Kuntien sivut / tiedottaminen/ palveluohjaus:
 - Tuotetaan selkokielistä infoa kuntalaisille päihdepalveluista ja niihin hakeutumisesta
 - Kunnan sivuilla on linkit omahoito sivustoille
 - Tekstityksessä huomioidaan myös muut kielet suomenkielen lisäksi
 - Sähkökopioita- ym. Päihdeasioista toimitetaan artikkeleita paikallislehteen
 - Tietoisuuden lisääminen päihteistä nuorille, vanhemmille sekä nuorten parissa toimijoille,
 - Saavutettavaa tietoa päihde- ja mielenterveyspalveluista nuorille (some, digitaaliset palvelut jne.)
 - Luotettavaa tietoa nuorten ymmärtämällä kielellä ja oikeilla mittareilla ajankohtaisista asioista.

Ehkäisevän päihdetyön osaamisen kehittäminen

- Henkilökunnan osaaminen varmistetaan koulutuksella ja koulutukseen pitäisi olla mahdollisuus. Koulutukseen tulisi osallistua aina vähintään yksi henkilö jokaisesta yksiköstä, ja hän jakaa koulutuksen annin muille yksikön jäsenille ”koulutuksen kouluttajana”.
- Selkeät toimintamallit ja toimintatapojen kehittäminen: Panostetaan varhaiseen puuttumiseen ja sitä koskevaan osaamisen kehittämiseen osana ennaltaehkäisevien ja peruspalvelujen kehittämistä.
- Digimahdollisuuksien käyttöönotto: Digipelaamisen oppitunnit 2-, 4-, 6- ja 8lk, sosiaalinen media 7-, 9-, ja lukio 1lk.
- Päihdewebinaareja vanhemmille siten, että lisätään tietoa, minkälaisessa maailmassa nykylapset/ nuoret elävät. Tämä toimisi hyvin pienissä kunnissa, joissa pitkät välimatkat ja ei välttämättä pääse lähikaupungin tapahtumiin paikan päälle. Voisiko myös kaupungeissa tapahtuvia päihdetapahtumia/luentoja striimata pikkukuntien asukkaiden käyttöön?

Ehkäisevän päihdetyön suosituksilla saavutamme kunnassa:

- Hyvinvoivia kuntalaisia
- Hyvää elämänlaatua
- Turvallista lapsuutta ja nuoruutta
- Tukea vanhemmuuteen
- Vähemmän inhimillistä kärsimystä
- Kustannussäästöjä, verotulojen turvaamista
- Vähemmän ennenaikaisesti menetettyjä elinvuosia